

G ALEGOS NO M INHO

Organização
FERNANDO GROBA BOUZA
PEDRO DONO LÓPEZ

20 Anos
do Centro de Estudos Galegos
na Universidade do Minho

DO OURENSE MEDIEVAL:

O NOTARIO GONZALO PÉREZ DO MATO E O MOSTEIRO DE SANTA COMBA DE NAVES

Pedro Dono López

CEHUM – Universidade do Minho

Resumo: O presente contributo presenta un conxunto documental protagonizado polo notario ourensán do século XIV Gonzalo Pérez do Mato e a súa descendencia, e que ilustran a vinculación destes co mosteiro de Santa Comba de Naves en canto foreiros do cenobio. Destacan, neste sentido, os pergamiños que nos informan sobre as vicisitudes do couto de Mende. No final editamos o testamento deste notario e da súa filla Maior Pérez.

Palabras chave: Mosteiro de Santa Comba de Naves; Documentación Notarial; Galego Medieval.

Entre os pergamiños que conservamos do mosteiro ourensán de Santa Comba de Naves, priorado de San Salvador de Celanova, encontramos nos mediados do século XIV, como outorgante de diversos documentos, o notario ourensán Gonzalo Pérez do Mato. Da lectura de tales instrumentos é doado deducir que o tabelión debeu ser un apoio importante para o cenobio, nomeadamente na súa disputa coa igrexa de Ourense polo señorío do couto de Mende, situado este nas inmediacións da cidade medieval. É a nosa intención facer un percurso por esta documentación¹ e aínda outra que en principio non vincularíamos co mosteiro de Santa Comba para ilustrar esta relación. Pechamos este contributo

1. Empregamos unha referencia arquivística abreviada que identifica o depósito (ACO=Arquivo da Catedral de Ourense, AHN=Archivo Histórico Nacional, AHPO=Arquivo Histórico Provincial de Ourense), o fondo e a carpeta e/ou número dos documentos que citamos.

coa edición de dous destes últimos documentos, os testamentos de Gonzalo Pérez do Mato e de súa filla Maior Pérez².

Un preito de 1354

Entre a documentación aludida sobrancean as actas dun proceso xudicial que se desenvolveu entre os meses de febreiro e abril de 1354, e que enfrontou o bispo de Ourense, D. Xoán de Cardalhac, e o notario Gonzalo Pérez do Mato, veciño da cidade, sobre a xurisdición do couto de Mende, na actualidade lugar da parroquia de Tras do Hospital do concello de Ourense.³ O 26 de febreiro de 1354, en presenza do notario Xoán Fernández, comparecen en xuízo perante Xoán González, tesoureiro da igrexa de Ourense e vicario xeral do bispo, Gonzalo Pérez do Mato e o avogado Fernando Anes, que representa o bispo D. Xoán,⁴ nomeado procurador deste por unha carta, incluída no proceso, dada na Gradeira o 15 de outubro de 1352.⁵ Gonzalo Pérez achega un testemuño, dado en Ourense o 20 de febreiro, no que lle pide ao bispo que nomee un xuíz “ssen ssoseita” que dirima o enfrontamento existente entre eles polo señorío

2. Dispoñemos de transcricións de ambos os documentos integradas na edición dixital *Documentos do arquivo da catedral de Ourense (1289-1399)*, dispoñible no enderezo <http://gmh.consellodacultura.gal/catalogo/ficha/f/105/>, da responsabilidade de Anselmo López Carreira. As edicións que aquí incluímos diverxen en máis dun sentido das de López Carreira, considerando que as normas que adoptamos permiten salvagardar características importantes da lingua medieval.

3. ACO, Escrituras VII, 71. O extenso documento ocupa catro peles de pergamino cosidas, cunhas dimensións aproximadas de 2710×490 mm. Editamos este documento en Dono (2010), xunto coa versión abreviada custodiada no mesmo depósito (ACO, Escrituras VII, 70), que xa se publicou en DCO I, pp. 303-311.

4. D. Xoán de Cardalhac foi nomeado bispo de Ourense polo papa Clemente VI por unha bula dada en Aviñón o 8 de xuño de 1351 (ACO, *Diversarum* I, 93; ed. en DCO I, pp. 298-299), que ao mesmo tempo anula a elección do cóengo D. Lourenzo Rodríguez por parte do cabido da igrexa de Ourense. O seu bispado finaliza en 1461, pois o 18 de xuño dese ano é trasladado á diocese de Braga como arcebispo (López 1933-1935: 41). Para outros datos sobre a vida de Xoán de Cardalhac e o seu bispado na diocese de Ourense, véxanse Flórez (1763: 126-131) e López (1933-1935: 39-44).

5. Trátase do documento máis antigo que testemuña a presenza deste bispo en terras ourensás, pois os diplomas que aduce López (1933-1935: 41-44), entre eles a confirmación dun aforamento do prior e do convento de Santa Comba de Naves ao cóengo Afonso Pérez de Santa Mariña, datado en 1357 (ACO, Escrituras XXI, 95; ed. en DCO I, pp. 312-313), son todos de data posterior. Con todo, Flórez (1763: 127) indica que no ano 1353 aínda estaba en Aviñón, lugar ao que “como era persona tan sobresaliente, le envió la Universidad [de Tolosa] en el año de 1350 al Papa Clemente VI”.

do lugar de Mende. O bispo designa como xuíz o tesoureiro e seu vicario xeral Xoán González.

Enseguida, Gonzalo Pérez presenta a súa demanda contra o procurador do bispo na que alega que lle pertencen non só os bens do lugar de Mende⁶ senón tamén o seu señorío, pois ese lugar e a súa xurisdición foran doados ao mosteiro de Santa Comba de Naves polo rei Afonso VII⁷ e posteriormente aforados polo mosteiro a Estevo Paz e á súa muller D.ª Eufemia. Unha vez que posúe este señorío real, correspóndenlle consecuentemente as rendas e tributos cos que se carga os moradores dese lugar. Por iso, solicita que se declare por sentenza que lle pertence a xurisdición dese lugar e non ao bispo, como señor do préstamo⁸ de Ceboliño e de Lamela, ao que pertence o lugar de Mende, e que, en consecuencia, nin el nin os moradores de Mende teñan que pagar en diñeiro o xantar⁹ que en ocasións lles esixiron os mordomos do couto.

O notario ourensán xa conseguira unha sentenza favorable nun preito anterior con Fernando Anes, como procurador do bispo, en relación co pagamento de dereituras e loitosa,¹⁰ as cales cobraba o prestameiro de Ceboliño e Lamela e o mordomo do bispo.

6. En realidade, o propietario dese lugar é o mosteiro de Santa Comba de Naves e Gonzalo Pérez o seu foreiro.

7. Portela e Pallares (1993a: 155) indican que a concesión de coutos aos mosteiros sería unha “consecuencia da alianza cunha monarquía non dabondo forte e que non atopa, pra fortalecerse, máis camiño que ceder parte do seu poder aos seus aliados”.

8. En Ríos (1993a: 200) defínese o *praestimonium* como un contrato entre outorgantes do estamento señorial que implica a cesión vitalicia duns bens sen que se estipule o pagamento dunha renda, e da que resulta un beneficio para ambas as partes (o préstamo acostuma conlevar algunha contrapartida por parte do receptor). No caso que nos ocupa, o prestimonio consistiría nos bens ou rendas que recibía do bispo cada un dos membros do cabido como prebenda mentres ocupasen ese cargo e que herdaría o seu sucesor (Pérez Rodríguez 2002: 456-457)

9. Na súa orixe tratábase dunha renda en especie que pagaban os vasallos dun determinado lugar cando o seu señor pasaba por alí, para contribuir ao seu mantemento. En todo o relacionado coas rendas señoriais, seguimos a Ríos (1993b).

10. As dereituras eran unha renda de tipo recognoscitivo, ou sexa, testemuñan o dominio dun señor sobre unha determinada propiedade. No documento fálase de “theegas de çeuada et galiñas”, sen indicar que se pagan en concepto de dereituras. En Ríos (1993b:147) indícase que esta renda “tendeu a fixarse desde fins do século XIII, no pagamento da galiña e a cebada”. A loitosa, pola súa parte, é un tributo que se relaciona coa transmisión dos bens aforados, pois debe pagarse cada vez que falece un dos receptores do foro. Duro (1964: 330) informa de que “En el apeo de 1555 [...] se estipula que los vecinos de Cebollino –unos 46– y los de los otros lugares del coto pagaban cada año por señorío y vasallaje [...] 16 cuartos de centeno, una gallina viva, un maravedí viejo y luctuosa”.

Pola súa parte, o procurador Fernando Anes alega que o bispo considera que ten dereito sobre o señorío de Mende como posuidor do préstamo de Ceboliño.

Gonzalo Pérez, para defender a súa postura, achega como proba documental unha serie de diplomas que se inclúen no documento:

- Unha confirmación de Fernando IV (Burgos, 8 de xullo de 1302)¹¹ dun privilexio de Afonso VII (Valladolid, 4 de febreiro de 1155),¹² polo que lles confirma ao prior Martiño e ao mosteiro de Santa Comba todas as posesións que tiveron en tempo de seu avó Afonso VI, entre elas “Menendi cum suis directuris”¹³
- Un traslado notarial (Ourense, 10 de maio de 1353), feito a petición de Gonzalo Pérez do Mato, dun documento (Mosteiro de Santa Comba, 29 de marzo de 1265) no que o prior Xoán Martís e o convento de Santa Comba de Naves lles conceden a Estevo Paz, á súa muller D.ª Eufemia e a toda a súa descendencia “totum quidquid juris” de todas as posesións que teñen en Mende.
- Unha venda (Ourense, 21 de novembro de 1344) de Tareixa Anes, xunto co seu marido Gómez Lourenzo de Celeirón, a Gonzalo Pérez do Mato e a toda a súa voz do lugar e pouosa de Mende.

Tamén aduce como proba documental, aínda que neste caso non se fai o traslado, outro preito (cf. supra) con Fernando Anes polas tegas de cebada e galiñas e loitosa que o mordomo do bispo reclamaba no lugar de Mende.

Por outra parte, presenta como testemuñas a Pedro Anes, dito Copiño, a Xoán Anes, dito Saniño, e a Martiño Fernández, dito Peirón. Dos testemuños destes cómpre destacar que todos eles coinciden en sinalar que Estevo Paz e os seus descendentes “husaron dos ditos dereitos et señorío e jurdiçon do dito lugar” ata que o arcediago Gonzalo Núñez de Nóvoa,¹⁴ que logo sería bispo

11. Consérvase unha copia simple do século XIV (Sánchez Belda 1953: 395) no Archivo Histórico Nacional (AHN, Naves, 1506/14).

12. Consérvase unha copia simple do século XIII (Sánchez Belda 1953: 134) no Archivo Histórico Nacional (AHN, Naves, 1506/1).

13. Na edición deste diploma de Recuero Astray e outros (1998: 178-180) faise referencia no índice a un mosteiro de “Sancte Columbe Menendi”, debido a unha interpretación equivocada deste paso do manuscrito.

14. No documento non se especifica cal era o arcediagado. Duro (1964: 330), ao tratar do valor económico das dignidades da catedral de Ourense, indica que ao arcediago de Baroucelle pertencía o couto de Ceboliño, que incluía os lugares da Lamela, Castadón e Cachamuíña. Da mesma maneira, en 1572 os coutos de Ceboliño e Lamela aparecen baixo a xurisdición do arcediago de Baroucelle, en canto o couto de Mende depende do cabido (F[ernández] Alonso 1927: 43).

de Ourense,¹⁵ como prestameiro do couto de Ceboliño e de Lamela,¹⁶ quixo levar a loitosa dun muiñeiro de Mende que recibira Lourenzo Anes Celeirón, cousa que conseguiu non sen recorrer á violencia, tal como apuntan todas as testemuñas:

“fora feyto enbargo a Lourenço Anes Çeleyroo, que tijña et pessuya o dito lugar, per don Gonçaluo de Nouoa, bispo que foy d’Ourense, ao tempo que era arçidiago et tijña o prestamo de Çebollino, que foy ao dito lugar de Meende por rrazon de hũa besta muar que o dito Lourenço Anes ouuera de loytosa de hun home que morrera no dito lugar de Meende, que auya nome Johan Perez, et non sse quisera d’y partir ata que britara et fezera britar as moas dun moyño et lle dirribaran hun canto dun paaço et leuara d’y a dita besta, et quisera fazer mays mal no dito lugar se non fora o bispo don Gonçaluo et outros omêes bõos que o partiron”.

Á vista das probas presentadas, o tesoureiro e vicario xeral Xoán González pronuncia unha sentenza favorable a Gonzalo Pérez do Mato, resolución esta que confirma Beltrán Beltránéz, arcediago de Baroncelle e vicario xeral do bispo.

Santa Comba de Naves, a Igrexa de Ourense e o couto de Mende

Tratábase, en definitiva, de dirimir a quen pertencía o señorío do lugar de Mende e a percepción dos conseguintes tributos señoriais. A igrexa de Ourense era a proprietaria case única do espazo que circunda a cidade¹⁷ e a presenza doutro señor dentro da súa xurisdición é un factor xerador de conflitos.¹⁸ Neste caso, coa peculiaridade de que o reclamante é un burgués de Ourense que ten aforada do mosteiro de Santa Comba de Naves non só a propiedade senón

15. Gonzalo Núñez de Nóvoa foi bispo de Ourense entre os anos 1320 e 1332. Para o bispado de D. Gonzalo, véxase Flórez (1763: 118-121).

16. Como xa se apuntou máis arriba, entre os ingresos que percibían as dignidades de Ourense contábase o señorío de certos coutos (Duro 1964: 327).

17. Fóra do mosteiro de Santa Comba, só os cenobios veciños de San Pedro de Rochas e de San Vicenzo de Pombeiro posuían algunha propiedade nas inmediacións da cidade (López Carreira 1998: 164).

18. Por iso os señores tenderon a acaparar todas as propiedades dos seus coutos (Portela e Pallares 1993b: 183).

tamén o señorío do lugar.¹⁹ De feito, o conflito do mosteiro de Santa Comba coa igrexa de Ourense polo couto de Mende non se resume a este preito, senón que xa tentara apropiarse del anteriormente, e tamén se vai prolongar máis alá desta sentenza.

Así, o 10 de xullo de 1278,²⁰ o porteiro real Pedro Martís e Fernando López, porteiro de Estevo Fernández, meiriño maior de Galiza, entregan ao prior Afonso Pérez e ao convento de Santa Comba o lugar de San Cibrao e o couto de Mende (lugares ambos mencionados no privilexio de Afonso VII citado máis arriba), en virtude de dúas cartas, unha de Afonso X (sobre quebrantamento de privilexios) e outra do meiriño maior (para que entregue o seu porteiro ao prior e ao convento de Santa Comba o couto de Mende e outro herdamento que lle ten “forçado” o cabido de Ourense; o cabido deberá pagar a pena por quebrantar o privilexio real). Un ano máis tarde,²¹ o pesquisador Xoán Arias de Noelle négase a entregar, primeiro a dous frades e despois ó prior de Santa Comba, unha pesquisa sobre os privilexios quebrantados do mosteiro e do couto de Mende sen que estea presente o seu compañeiro pesquisador Xoán Suárez; continuaba, pois, o conflito co cabido ourensán.

Xa en 1376²² temos un novo preito por motivos análogos aos que alegara uns anos antes Gonzalo Pérez do Mato. Agora é o seu xenro Estevo Lourenzo, casado coa súa filla Maior Pérez, que contende con Martiño Anes, dito Peirón, xuíz do couto de Ceboliño, que impón tributos en 1375 aos moradores do couto de Mende (este di que o fixo por mandado de Afonso González de Castro, mordomo maior do bispo). Estevo Lourenzo alega a sentenza favorable a Gonzalo Pérez do Mato, que se extracta extensamente. O xuíz García Rodríguez, deán e vicario do bispado, sentencia a favor de Estevo Lourenzo, tendo en conta o veredicto achegado por Estevo Lourenzo.

Case un século máis tarde, nos días 13 e 14 de marzo de 1464,²³ o cabido e o prior do mosteiro de Santa Comba nomean árbitros para que determinen a propiedade dos bens e señorío do Ribeiro de Mende que tivo Leonor González, neta de Gonzalo Pérez. Dise que tanto Leonor González como os seus antecesoros, ben como o cabido, tiveron eses bens por títulos do mosteiro de Santa

19. Na documentación de Santa Comba son abondosos os exemplos dunha cláusula na que se indica que non se afora o señorío real dos bens.

20. AHN, Santa Comba de Naves, 1506/11.

21. AHN, Santa Comba de Naves, 1506/12.

22. AHN, Santa Comba de Naves, 1507/6.

23. ACO, Escrituras VII, 72-74.

Comba e que é xusta a reivindicación destes, tanto no que se refire á xurisdición como ao pagamento de certos tributos que o cabido non realiza. Entre outras cousas, determinan que o cabido e o mosteiro nomeen alternadamente un xuíz cada ano no Ribeiro de Mende,²⁴ coa conseguente recadación de tributos que iso implica. No documento dise que, despois de ler a sentenza, “o dito prior foy preguntado por los ditos señores juizes se consentia ou que dizia, et o dito prior diso que el non dezia nada”.

Gonzalo Pérez do Mato, a súa descendencia e o mosteiro de Santa Comba de Naves

Para rematar esta aproximación á vinculación do notario Gonzalo Pérez do Mato co mosteiro de Santa Comba de Naves, reparamos noutra documentación do cenobio que reforza a importancia do rogatario para o mosteiro e os beneficios que tirou desa colaboración.

Xa se viu que en 1344 o tabelión ourensán compra o lugar e pousa de Mende a Tareixa Anes.²⁵ Non foi esta a única adquisición de bens de Santa Comba que realizou por medio da compra a outros foreiros do mosteiro. Así, en 1351²⁶ o prior Estevo González recíbeo por foreiro, a el e a súa muller María Eanes, de diversas propiedades na freguesía de Santa Mariña de Fontefría, propiedades estas que lles vendera Maior Anes, irmá de Lopo Eanes, monxe de Celanova, que as tiña aforadas do mosteiro por un foro datado de 1350.²⁷ Anos despois, en 1365,²⁸ Gonzalo Pérez do Mato compra, na mesma freguesía, a María Pérez o casal de Cachomane, que está “a par de outras herdades de outros uossos casares que uos teedes na dita fijasia que foron do moesteiro de Santa Coomba de Naves”, xunto co señorío do couto de Fontefría.

24. Frei Benito de la Cueva, na súa obra sobre os mosteiros e prioratos de Celanova, detense a explicar o motivo polo que, cando el escribe (primeira metade do século XVII), o cenobio de San Rosendo e o cabido de Ourense alternan cada ano a xurisdición deste couto, pois “en Zelanova se cuenta muy al contrario de la verdad” (1991: 161).

25. No documento dise que Tareixa Anes, á súa vez, comprara parte do lugar xunto co seu marido Gómez Lourenzo de Celeirón e que “o mays foime dado pelo dito Gomez Lourenço, o que ende era seu, por outros bées que el vendeu que eran meus”. Gómez Lourenzo debía ser fillo do Lourenzo Anes Celeirón do que falan as testemuñas do preito e de quen herdaría parte do lugar de Mende.

26. ACO, Santa Comba de Naves, 3101.

27. ACO, Santa Comba de Naves, 2584.

28. ACO, Santa Comba de Naves, 2835.

Consérvanse, en fin, dous documentos de 1352²⁹ nos que o mosteiro fai unha rebaixa nas rendas que ten que pagar Gonzalo Pérez por dúas propiedades. No primeiro, redúcese a prestación da quinta parte dos froitos da viña das Quintas, en Mende, a un puzal de viño. No segundo, exime o notario de Ourense e a súa muller, polo tempo das súas vidas, de pagar aquel viño pola viña das Quintas e un cuarteiro de pan por un casal en Fontefría. En ambos os casos xustifícase esta redución “por moyto seruiço e ajuda que uos, o dito Gonçaluo Perez, fezestes ao dito moesteyro, aqui e en casa de noso señor el rrey, gāanando a confirmaçõn dos nossos priuilegios”³⁰.

O patrimonio acumulado por Gonzalo Pérez do Mato, entre o que se encontran as citadas propiedades de Mende e Santa Mariña de Fontefría foreiras de Santa Comba, vai sufrir unha fragmentación á súa morte, ao nomear como herdeiras de todos os seus bens as súas fillas Maior Pérez e María do Mato, “cada hũa na sua metade”, no testamento que fai o 28 de agosto de 1370³¹, e ao mercador Estevo Lourenzo, casado coa súa filla Maior Pérez, como seu testamenteiro. O notario falece pouco despois³² e o 29 de xaneiro de 1372³³ Estevo Lourenzo, en nome da súa muller, e Xoán Ares, titor de María do Mato, escollen catro “omẽes bõos” para que fagan dous deles as partillas dos bens que lles deixou Gonzalo Pérez do Mato (recollidas no pergamiño),³⁴ e os outros dous unha segunda conta dos gastos que no ano 1371 realizou Estevo Lourenzo en favor da súa cuñada María do Mato:

“algũas contias de morauidis que o dito Esteuõo Lourenço despendera en laurar as viñas da dita Maria do Mato e en coller a nouydade dellas, esta nouydade que oora pasara da era de mill e quatroçentos e noue anos, et en pagar algũas deuedas que o dito Gonçaluo Perez deuya, que perẽeçian de pagar aa dita Maria do Mato,

29. ACO, Santa Comba de Naves, 2613, 2614.

30. ACO, Santa Comba de Naves, 2613.

31. ACO, Escrituras I,4.

32. Nun Libro de Aniversarios da catedral de Ourense de 1452 figura no día 1 de setembro “Gundisalvi Petri do Mato, civis. In claustro S. Martini” (Leirós 1941: 31).

33. ACO, Escrituras VII, 69.

34. Partillas que non deberon ser nada pacíficas. No seu testamento Maior Pérez xustifica as mandas que lle fai ao seu marido “por moyto afan e traballo e custas que fezo en seguyr o pleito de conpremjso que ouvo ontre mjin et Maria do Mato, mjña yrmãa, et por desencarregar delo mjña conçiencia e mjña alma”.

et en rreparamentos dos moynos de Mēende que a ela perteeçian et en outras despesas neçesarias que auyan de poer en conta”.³⁵

Os partidores Romeu Pérez e Miguel Anes presentan as partillas en tres datas diferentes: o 4 de marzo dan as partillas dos bens de Mende, o 27 de abril das propiedades da cidade de Ourense, de Moreiras e de Mugares, e o 6 de agosto presentan as partillas dos casares de “aalen do Mjño” (Astrés, Vilar, Louredo, Fontefría, Lagariños).

Seguindo o rastro dos bens de Mende, reparamos agora no testamento de *Maior Pérez*, feito o 23 de agosto de 1390,³⁶ e na súa descendencia. Nel, ademais de lle deixar un importante legado ao seu marido Estevo Lourenzo, nomea como herdeiros de todos os seus bens e testamenteiros os seus fillos, o cóengo Martiño Pérez Xestosa, o frade franciscano Gonzalo e María Pérez, casada co escudeiro Gonzalo Vázquez, todos eles froito dun seu casamento anterior co falecido Gonzalo Pérez da Rúa dos Zapateiros. Mais os fillos mostran o seu desacordo coas mandas que lle fai a Estevo Lourenzo e Maior Pérez acaba por deixarlle a quinta parte de todos os seus bens “sigundo que llos de dereito podia e deuia mandar”.³⁷ Mortos Gonzalo Vázquez e María Pérez, o 30 de abril de 1410³⁸ os seus fillos Pedro Vázquez, escudeiro, e Aldonza Afonso, casada co escudeiro Gonzalo Sánchez, fan as partillas dos bens que aqueles lles deixaron en Mende e na Valenzá.³⁹ Pedro Vázquez, de quen se conservan varios aforamentos no Ribeiro de Mende,⁴⁰ aínda chegou a herdar bens en

35. A conta (ACO, Escrituras XXI, 17-19) está editada en López Carreira (1988-1999). Loxicamente, este documento ten que ser posterior á data en que se escolle os “omēes bōos”, polo que a data que lle atribúe Duro (1973: 225) e acepta López Carreira (1988-1999: 156) do 17 de marzo de 1371 non pode ser a correcta. Nesa data, tal como se di no documento, Estevo Lourenzo pagoulle seiscentos cruzados a Lourenzo de Mugares por unha poda na que traballaron trinta homes. A única das diferentes datas que aparecen no documento e que ten que ver coa realización deste, e non con datas de pagamento, está case ao final: “E despoys desto sabbado onse días do mes de desembro da era sobredita” (López Carreira 1988-1999: 166). Antes deste momento, a pesar do que refire o texto, nunca se indica cal é a era da carta. Debe tratarse do 11 de decembro de 1372, pois ese día foi sábado.

36. ACO, Escrituras I, 42.

37. Estevo Lourenzo fai testamento o 7 de outubro de 1411 (ACO, Escrituras I, 14) e manda que se vendan os bens que lle deixou a falecida Maior Pérez para cumprir as súas mandas testamentarias.

38. ACO, Santa Comba de Naves, 3461.

39. Poucos días antes, o 14 de abril, D. Gonzalo Estévez, prior de Santa Comba de Naves, autoriza a Pedro Vázquez e a Gonzalo Sánchez a subaforar propiedades do Ribeiro de Mende (ACO, 3460).

40. Estes aforamentos datan dos anos 1432 (ACO, Santa Comba de Naves, 3949, 3951), 1438 (ACO, Santa Comba de Naves, 4062), 1443 (ACO, Santa Comba de Naves, 4194) e 1447 (ACO,

Mende por parte de seu avó Estevo Lourenzo (7 de outubro de 1443)⁴¹ e de seu tío Martiño Pérez Xestosa (27 de febreiro de 1454).⁴²

Para rematarmos este percurso pola sorte dos bens de Mende herdados pola filla máis vella de Gonzalo Pérez do Mato, prestamos atención ao último dos documentos aludidos. Nel o rexedor Gonzalo Pérez de Requeixo e o notario Álvaro Afonso, herdeiros e testamenteiros do notario Afonso González de Mende, fillo de Gonzalo Sánchez e Aldonza Afonso, véndenlle a frei García, prior do mosteiro de Santa Comba de Naves, diversos bens e rendas no Ribeiro de Mende para cumprir as mandas do testador. Por esta venda, o mosteiro recupera tamén o señorío do couto de Mende polo que preiteara un século antes Gonzalo Pérez do Mato, coa axuda do rexedor Gonzalo Pérez de Requeixo, que empresta a frei García os seis mil marabedís da compra.⁴³

Pola súa parte, da deriva posterior dos bens de *María do Mato*, casada co escudeiro Afonso Gómez Solleiro,⁴⁴ infórmanos o testamento do seu fillo, o escudeiro Álvaro Gómez Solleiro (15 de xullo de 1414),⁴⁵ no que, ademais de deixarlle a seu pai a renda duns muíños e a súa irmá Leonor González (filla esta de Martiño Anes do Gordón) varias propiedades en Mende, nomea a esta como a súa herdeira. Como se indicou máis arriba, é precisamente a propiedade dos bens e señorío de Leonor González no Ribeiro de Mende os que están en causa no compromiso de 1464 entre o cabido de Ourense e o mosteiro de Santa Comba de Naves.

Xa na súa vellez (8 de agosto de 1449),⁴⁶ a filla de María González do Mato dálle ao notario Diego Díaz todo o que herdou de súa nai e de seu irmán por oitocentos marabedís anuais para o seu sustento. Esta cesión faina para compensar a débeda que ten co tabelión polos gastos que este tivo co preito entre ela e Maior de Limia, abadesa das clarisas de Allariz, precisamente pola herdanza de súa nai e seu irmán. En relación co mosteiro de Santa Comba,

Santa Comba de Naves, 4259).

41. ACO, Santa Comba de Naves, 4194.

42. ACO, Santa Comba de Naves, 4395.

43. En 1460 (AHPO, Santa Comba de Naves, 17/3) o prior García, para saldar a débeda, afóralle ao rexedor de Ourense varias propiedades en Mende.

44. O 11 de febreiro de 1416 (ACO, Escrituras II, 31; ed. en López Carreira 1991: 201-203) faille unha doazón ao cabido de Ourense da quinta parte dos bens de María do Mato, que ela lle deixou no seu testamento, para dous aniversarios por el e pola súa muller. Esta xa mandara no seu testamento dezaseis libras para un aniversario no día de San Xoán (ACO, Escrituras XV, 11).

45. Incluído en ACO, Escrituras I, 10.

46. ACO, Santa Comba de Naves, 4333.

Leonor González dimitte, isto é, devolve, os bens que tiña do mosteiro e pídelle que reciban por foreiro a Diego Díaz. O 1 de xaneiro de 1450, o prior Álvaro de Oca, á vista do documento anterior, recibe a Diego Díaz por foreiro deses bens de Mende dimitidos⁴⁷ (a metade da pousa do Ribeiro de Mende e o lugar de Sesteirón⁴⁸), incluíndo o señorío dese couto. O mesmo Diego Díaz, uns anos antes (7 de marzo de 1446)⁴⁹ recibe aforados do mosteiro de San Francisco de Ourense os bens que Álvaro Gómez Solleiro lle deixou no seu testamento.

No final deste percurso pola sorte do couto de Mende do mosteiro de Santa Comba de Naves, encontramos outra vez un notario de Ourense, neste caso Diego Díaz, detendo o señorío do devandito lugar.

Edición dos testamentos de Gonzalo Pérez do Mato e Maior Pérez

A edición respecta os usos gráficos dos manuscritos, ao tempo que desenvolve, marcando as letras restituídas en cursiva, todas as abreviacións. Sobre a resolución das abreviaturas convén ter en conta as seguintes precisións:

- Elimináronse os trazos sobre duplicacións gráficas (cabidōō, herēēs ~ herēes, oūūo, lanpāas, sēer ~ ssēer, Mōōr, rreuogōōs, (rrua) d'Oōbra, āā/s, coṛrejedor) e hiatos non homorgánicos (mēātade, Oufemēa, acaesçēo). Tamén se suprimiu noutras ocorrencias habituais do sinal xeral de abreviatura con valor expletivo (mīll, paño/s, noṃe, año ~ años, oñe, cōmo, peña, preseñça, sigñal, ḡloria, fiḡnar, somañas, sigños, luṃe, Maḡdanela).
- En casos puntuais a abreviatura de *pro* é usada co valor *pr* (conprou) e a de *tri* valendo por *tr* (trijnta, trijntanarios, Trijndade).
- As abreviacións latinizantes resólvense de acordo coas formas romances das palabras en causa: *moeda* (mon^a), *dito* ~ *dita/s* (dc̄to ~ dc̄ta/s), *feyto* ~ *ffeyto/s* (f̄cto ~ ff̄cto/s). No segundo dos documentos as abreviacións de elementos onomásticos *M̄nt* e *ūlls* resólvense “Martin” e “Uasques” respectivamente.

47. Neste documento o prior quéixase de que “a dita pousa de Mēende e moynos et cousas a ela perteeçentes foron vendidas et enalleadas per asaz de vezes sen o dito noso mosteiro, priores et conbento del primeiro seeren frontados et rrequiridos para as aver porlo justo preço, segundo o dereito en tal caso o permjte et rrequire?”.

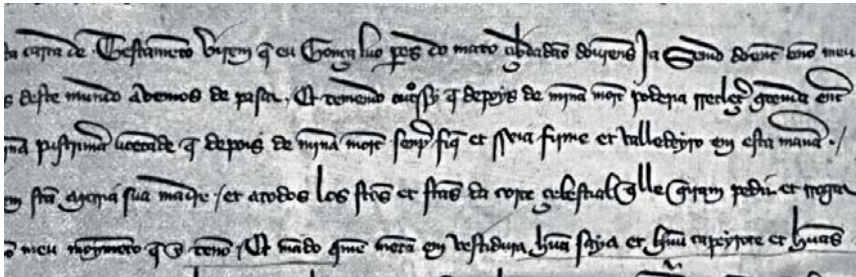
48. O lugar de Sesteirón xa lle fora aforado polo mosteiro o 9 de xaneiro de 1449 (ACO, Escrituras VII, 103).

49. ACO, Escrituras I, 10.

- A un único trazo que cobre case toda a palabra é atribuída unha dobre función nos casos de *gāañar* (*gāanār*), *vēeren* (*vēēre*), *peruēeren* (*peruēere*), *njnhūas* e *querian*.

Non se sinalan as letras sobrescritas sen valor abreviativo (out^{or}go). Actualízase o uso de minúsculas e maiúsculas (agás no caso de *R*, que se transcribe como *rr* ou *Rr* segundo corresponda), e a puntuación e disposición do texto en parágrafos; procédese da mesma maneira canto á unión e separación de palabras (oque> o que, amjña> a mjña, ameus>a meus; todos los>todoslos, por lo>porlo, por la>porla, per lo>perlo, desen carregar> desencarregar), agás no caso de topónimos compostos, en que respectamos a situación do manuscrito (Monte Rroso, Pena Vegia). Só se emprega o acento con valor diacrítico: *dé* (P3 PresSubx do verbo *dar*), *cónpre* (P3 PresInd do verbo *cumprir*); *está* (P3 PresInd do verbo *estar*). Entre corchetes aparecen os engadidos da nosa responsabilidade. Entre parénteses colocamos o texto repetido e coas parénteses rectas advertimos sobre a existencia dunha cruz ou dun sinal notarial.

1

1370, agosto, 28; mércores. Ourense.

Testamento de Gonzalo Pérez do Mato

A.- A. C. Ourense, Fondo Catedralicio, Escrituras I, 4.

REX. DURO, *Catálogo Privados*, no 874.

ED. LÓPEZ CARREIRA, *Documentos do ACO* (<http://gmh.consello-dacultura.gal/nc/catalogo/libro/f/105//l/13/ini/1/d/379/>).

¹ Estas som as deuedas *que* eu, Gonçaluo Peres do Mato, çidadão d'Ourense, deuo: a Johan d'Ourantes, seteçentos cruzados. Jtem deuo ao cabidoo da igleia d'Ourense mill et çinquoenta *morauidis* da sentença *que* ontre *mjn* et elles fuy dada por rrazon das fiadorias do dean dom Gil ² Uasquez, *que* eu et Gonçaluo Peres da rrua dos Çapateyros, meu genrro, *que* foy, *contra* o dito cabidoo fiamos ao dito dean. Jtem deuo a Esteuão Lourenço, meu genrro, mill et duzentos et çinquoenta *morauidis* *que* me enprestou para pagar ao dito cabidoo. Jtem lle deuo em outra parte ³ ao dito Esteuão Lourenço mill et duzentos et oyteenta *morauidis* *que* me enprestou em vjño. Jtem lle deuo em outra parte seysçentos et seseenta *morauidis* *que* me enprestou em djneyros feytos. Jtem deuo a Johan Pardo et aa moller *que* ffoy de Johan de Furelos os djneyros de quatorze ⁴ moyos de vynagre, a quatorze libras e media cada moyo, et elles deuem a *mjn* çinquoenta et sseis libras. Jtem deuo a Gonçaluo Tato seysçentos et seseenta et oyto *morauidis*.

⁵ Estas som as deuedas *que* me a *mjn*, o dito Gonçaluo Peres do Mato, deuen. Primeyramente me deuem herees de Ffernán Pardo tres mill *morauidis* per hũu estormento ffeito per notario. Jtem me deue Johan Pardo, mercador d'Ourense, tres mill *morauidis* *que* de *mjn* ouuo em panos, *que* ⁶ traballasse con elles a gãañar para *mjn* et para ssey em conpañia. Jtem me deue Johan d'Ourantes quinientos *morauidis* *que* lle enprestey et quitollos.

⁷ [Cruz] Enno nome de Deus, amen, Padre et Fillo et Spiritu Santo, *que* som tres pesõas et hũu Deus, et da ssua madre Virgen Santa Maria. Sabeam quantos esta carta de testamento virem *que* eu, Gonçaluo Peres do Mato, çibdadão d'Ourense, jazendo doente *enno* meu ⁸ corpo, *pero* con todo meu siso et entendemento conprido qual mo Deus quiso dar, et temendo Deus padre et a morte, *que* he cousa natural per que todoslos vyuos deste mundo avemos de pasar, et temendo outrossy *que* depouys de *mjña* morte poderia rreleçer *contenda* entre ⁹ algũas pessõas sobre *meus* bẽes ou sobre parte delles, por ende faço et ordeño et estabelesco et outorgo de *mjn* e de *meus* bẽes meu testamento et *mjña* pustrimeyra uoentade *que* depois de *mjña* morte senpre fique et sseia firme et valledeyro em esta maneyra.

¹⁰ Primeyramente mando et dou a *mjña* alma ao meu señor Jhesucristo, padre verdadeyro *que* a conprou pelo sseu santo sange justo preçioso, et peço aa Virgem Santa Maria, sua madre, et a todoslos *santos* et *santas* da corte çelestial *que* lle *queiram* pedir et rrogar ¹¹ *que* me *queira* perdoar os meus pecados et me dé pareyso aa *mjña* alma. Et mando enterrar o meu corpo *enna* costra de Sam Martino da igleia et çidade d'Ourense, *enno* meu moymento *que* y teño. Et mando *que* me *metan* em vestidura hũa saya et hũu capeyrote et hũas ¹² calças

de goarença. Et mando que me conpreme çera para onrra da mjña ssopultura, aquella que meu conpridor vir que cónpre. Et mando que leuem comigo em offerta et por mjña alma aa dita igleia de Sam Martino, quando me leuarem a enterrar, trijnta morauidis de pan branco /¹³ et quatro açunbres de viño. Jtem mando que me terçem tres uezes enno ano do dia que me enterraren a hũu ano primeyro segente, o primeyro terço do dia que me enterraren ao terçer dia et ho outro aas sseis somanas et o terçeyro ao ano conprido. Et mando que dem /¹⁴ em cada terço por amor de Deus por mjña alma çem morauidis em pam et em vjño e em carne ou em pescado porlo dia que for. Jtem mando que façan rrezar por mjña alma dez et seis salteyros, os dez mentre eu jouuer fignado na casa et /¹⁵ os sseis sobre mjña sopultura des que me enterraren. Jtem mando que digan por mjña alma vijnte mjnssas de rrequien o dia que me enterraren. Jtem mando que teña por mjña alma quatro trijntanarios. Jtem mando que me façan dezer hũu salteyro cantado aquella /¹⁶ noyte que me eu fignar. Jtem mando que me façan tẽer hũu anal de mjnssas de sacrefiçio por mjña alma. Jtem mando que leuem em offerta por mjña alma aa dita igleia de Sam Martino, do dia que me enterraren de cada dia ata hũu ano e hũu dia, hũu morauidi /¹⁷ em pam e outro en vjño. Jtem mando ao cabidoo da dita igleia d'Ourense por mjña sopultura çento et çinquoenta morauidis em cruzados desta moeda que ora corre a hũu cruzado por cada morauidi et que me venan fazer onrra en mjña sopultura et me /¹⁸ digam hũa mjnssa cantada por mjña alma o dia que me enterrarem. Jtem mando aos clerigos do coro da dita igleia d'Ourense çinquoenta morauidis da dita moeda et que me venan fazer onrra em mjña sopultura et fignamento et me digan hũa mjnssa /¹⁹ cantada o dia que me enterraren. Jtem mando ao conuento de Sam Françisco de Ourense çinquoenta cruzados que me venan fazer onrra o dia que me eu fignar et quando me enterraren et me digan hũa mjssa cantada por mjña alma. Jtem mando aos laze/²⁰rados da casa de Sam Lazero vijnte cruzados por amor de Deus. Jtem mando para todaslas lanpaas de Sam Martino e de Santa Ouffemea et de Santa Maria a Madre e de Santa Trijndade e de Santa Maria de Possio et de Sam Françisco et de /²¹ Santa Maria de Rreça que non am prouysom hũu cruzado a cada hũa. Jtem mando ao dito cabidoo da igleia d'Ourense quinze libras que me digan de cada ano para senpre hũu anjuerssario por mjña alma et de Maria Eanes, mjña moller, que ffoy, e daquelles /²² a que eu ssõo tiudo, em aquel dia que me eu fignar, et mandolles que aian estas quinze libras per todos meus bẽes ou per aquello que lles meus herees asignaren de meus bẽes para ello per que os aian.

Jtem mando a Maria Martiiz, mjña yrmãa, hũu /²³ pelote de vallaçina et çem morauidis em cruzados. Jtem mando a Tereyia Rrodrigues, que mora comigo,

çem *morauidis* cruzados. Jtem mando a *Marina*, mjña mançeba, quatro uaras de vallançina para hũu pelote. Jtem mando a *Moor* do Rrio *que lle pagen* /²⁴ çinquoenta *morauidis* *que lle mandou* *Maria Anes*, et mandolle mais outros çinquoenta cruzados. Jtem mando a *Johan* do Rrio çem cruzados.

Jtem mando *que por rrazon* de hũa *pusturia* *que he posta ontre* *mjn* et *Johan d'Ourantes*, *escudeyro*, /²⁵ em *rrazon* do *enfiamento* *que fizemos* de casarmos a mjña filla *Maria do Mato* et seu fillo *Lourenço*, sse os ditos *Maria do Mato e Lourenço* vëeren a seer de ydade *para casarem*, *que a dita pustura* et *enfiamento* *que fique* firme et sse atenda /²⁶ *ssigundo* *que he posta*. Et *non* *chegando* os ditos moços a sseerem de ydade *conprida*, *non* *seendo* *casados*, *que a dita pustura* *ffique* et seia *njnhũa* et *rreuocoa* et doua por *njnhũa* *non* *seendo* *ambos* de ydade *conprida* et *casados* /²⁷ *dessũu*, *sigundo* *dito* he. Et *entretanto* mando *e* *leixo* em poder et em goarda et encomenda a dita moça *Maria*, mjña filla, a *Gonçaluo Tato*, meu curmão, et mandolle *e* *rrogolle*, polo *deuydo* [que]⁵⁰ *con el ey*, *que* *faça* *ynuentario* per /²⁸ *notario*, *con Moor Peres*, mjña filla, et *con* meu *conpridor*, de todoslos bẽes *mouylles* et *rrayzes* *que aa dita moça* *peruëeren*, por mjña *hereença* ou por outra *qualquer rrazon*, et goarde a dita moça et poña todoslos ditos seus bẽes em /²⁹ *rrenda* *ata* *que a dita moça* *veña* a sseer de ydade *conprida*. Et a *rrenda* *que* *porlos* ditos bẽes *deren* et *outrossy* todoslos ditos bẽes, *que o teña* *todo* em mão *e* poder a dita *Moor Peres*, mjña filla, *ymãa* da dita moça. Et mando /³⁰ ao *dito* *Goncaluo Tato*, porlo *afam* *que* *y* *tomar*, *quymentos* *cruzados*, et *rrogo* *e* *peço* ao *dito* *Johan d'Ourantes*, polo *deuydo* et *amyzade* *que* *aio* *con* *el*, *que* *me* *anpare* *e* *defenda* a estas mjñas fillas *Moor Peres e Maria do Mato* /³¹ et lles *faça* *bõas* *obras*.

Et mando a meus *conpridor* *e* *herees* *que paguen* estas mjñas *deuedas* *que* *desuso* em este meu *testamento* *som* *escriptas* et *contiudas* pelos meus bẽes. Et *faço* mjñas *herees* em todoslos meus /³² bẽes *mouylles e rrayzes* *que* eu *aio*, *conprido* este meu *testamento*, aas *ditas* mjñas fillas *Moor Peres* et *Maria do Mato*, cada hũa na sua *meatade*. Et *morrendo* a dita *Maria do Mato* *sem* ydade *conprida* ou seu *seme*, *que* *sse* *tornen* /³³ et *fiquen* todoslos seus bẽes aa dita *Moor Peres*, mjña filla, *ssua* *ymãa*, et os *aia* *para* *senpre* et *faça* *delles*, *ella* et os *que* os *suçeder* por *ella*, *senpre* *bem* *pola* mjña *alma* et *porla* *ssua*.

Jtem mando a *Ffernán Yanes*, meu /³⁴ *ome* *que* *anda* nas mjñas *vjñas*, çinquoenta cruzados.

Et *faço* meu *conpridor* et *executor* deste meu *testamento* et mjña *pustri-meyra* *uoentade* a *Esteuõ Lourenço*, *mercador*, *veziño* *d'Ourense*, meu *genro*,

50. No ms. falta esta palabra.

et rrogolle et peço/³⁵lle et mando *que* cunpra este meu testamento pelos meus bēes et ssem sseu danpno. Et mandolle et dou poder *que* cunpra este dito testamento do dia *que* me eu fignar ata hũu ano conprido et, entretanto, *que* non aia njngen /³⁶ poder *para* o acusar por ello. Et mandolle, porlo afam *que* y tomar, mill *morauidis*.

Et este dou et outorgo por meu testamento et por mjña pustrimeyra uoentade ualledeyra *para* senpre. Et sse outro testamento ou testamentos, /³⁷ codiçilo ou codiçilos, aio ffeytos ante deste meu testamento, rreuogoos et douhos por njnhũus *para* senpre et quero *e* mando et outorgo *que* non uallam nen aian firmedũe em njnhũu tempo nen em njnhũa maneyra *que* parescan, /³⁸ saluo este *que* he feyto per mão de Rroy Gonçalues, notario d'Ourense, *que* dou et outorgo por meu testamento et mjña pustrimeyra uoentade, *que* ffique et sseia firme *para* senpre. Et quero et outorgo *que* ualla como testamento ou como /³⁹ codiçilo, et sse non ualuer como codiçilo, mando *que* ualla como outra *qualquer* *escriptura* publica feyta per mão de notario, bõa *e* verdadeyra.

Et quenquer da mjña parte ou da estrãya *que* contra este meu testamento et mjña pustrimeyra /⁴⁰ voentade vëer et *contra* el quiser pasar em parte ou em todo, aia a yra de Deus et a mjña maldiçon, et demais peyte a meus herees et conpridor dez mjll *morauidis* da bõa moeda et aa uoz del rrey outros tantos; et /⁴¹ a pena pagada ou non, este meu testamento et mjña pustrimeyra uoentade et todo o *que* em el he escripto et contiudo ualla et fique firme *para* senpre.

Ffeyto o testamento en Ourense, enna Rua d'Oobra, ennas casas en *que* o /⁴² dito Gonçaluo Peres moraua, quarta ffeyra, vijnte et oyto dias do mes de agosto, era de mjll et quatroçentos et oyto anos.

Testimuyas *que* a esto presentes fforon, chamadas *e* rrogadas: Pero Fernandes Quinteyro et /⁴³ Ffernan Yanes et Fernan de Monte Rroso, omēes do dito Gonçaluo Peres, et Johan Domingues, alfayate, morador enno Campo, et Martim Geestosa, rraçoeyro, et Johan Garçia, ome do dito Esteuõ Lourenço, et Migueell Peres, alfayate, morador enno /⁴⁴ Campo, et o dito Esteuõ Lourenço, mercador, et Fernand'Afomso, ome de Gonçaluo Tato, moradores em Ourense.

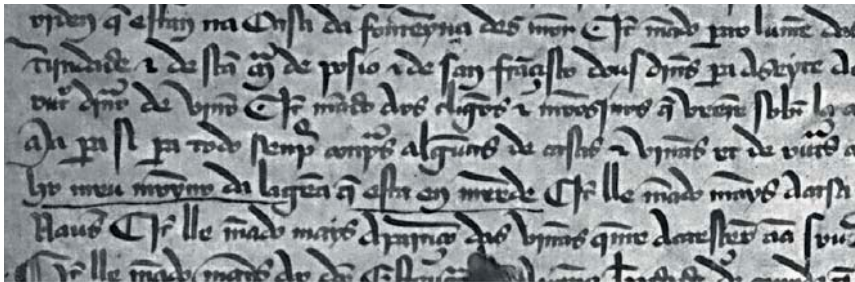
Et eu, Rroy Gonçalues, notario publico da çidade d'Ourense porla igleia dese lugar, *que* a esto presente foj *e* este testamento /⁴⁵ en mjña presença ffige escripuir *e* meu nome *e* meu signal aqui puge en testemõyo de verdade, *que* tal he [Sinal].

/⁴⁶ Et eu, Garçia Diaz, cõengo et chanceller da igleia d'Ourense, por quanto era occupado doutros negoçios, assy *que* per mjn non pude este dito testamento

signaar nen scripuir por [mjn]⁵¹, /⁴⁷ dey et outorguey mina liçençia et aucto-
ridade ao dito Rroy Goncaluez, notario *que* scripuisse et signasse este dito
testamento do seu nome et signal, et en testemoyo de /⁴⁸ uerdade desto, meu
nome et signal aqui fiz en testemoyo de uerdade [Sinal: Garçia].

/⁴⁹ Taxado en hũu /⁵⁰ marco de prata.

2

1390, agosto, 23. Ourense.

Testamento de Maior Pérez.

A.- A. C. Ourense, Fondo Catedralicio, Escrituras I, 42.

REX. Duro, *Catálogo Privados*, no 946.

ED. LÓPEZ CARREIRA, *Documentos do ACO* (<http://gmh.consellodacultura.gal/nc/catalogo/libro/f/105//1/13/ini/1/d/454/>).

/¹ Enno nome de Deus, amen. Sabean quantos esta *carta* de testamento
viren *que* eu, Mayor Peres, moller de Estueño Lourenço, çidadao d'Ourense,
moradores na rrua d'Oobra, jazendo /² doente de tal doença qual Deus teuo por
ben de me dar et temendo Deus et morte, *que* he cousa natural per *que* todos
os do mundo auemos de pasar, et por tal *que* des/³ pois de mjña morte non veña
contenda entre algũus sobrelos meus bẽes, por ende faço e ordeno de mjn e
deles meu testamento e mjña pustromeira voontade para senpre /⁴ ualedeiro.

Primeiramente mando e dou a mjña alma ao meu señor Jhesucristo, Deus
padre verdadeiro *que* a conprou perlo seu santo sangue justo preçioso, et rrogo
aa virgen /⁵ señora Santa Maria, auogada dos pecadores, et a todoslos santos e

51. No ms. falta esta palabra.

santas da gloria do pareyso *que seian* meus auogados et lle *queyran* rrogar por mjn *que* me *perdõe* os meus /⁶ pecados *e* me aja *rremijmento* aa mjña alma. Jten mando enterrar meu corpo na costra de San Martino, no moymento hu jazen Costança Fernandes, mjña madre, et Thereyia /⁷ Peres, mjña avoa. Jten mando, *para* honrra de mjña sopultura, *aquelas* mjnsas *e* salteiros *e* çera et oferta *que* meus herees et conpridores *viren* *que* *cónpre*. Jten mando *que* me *terçen* tres /⁸ vezes *enno* ano *que* me *fignar*, hũa vez do dia *que* me enterraren a *terç[e]r*⁵² dia et a outra vez dende ata seis somanas et a outra do dia *que* me *fignar* ata hũu ano *conprido*. /⁹ Et mando *para* cada *terço* *seseenta* *morauidis* de *djneiros* brancos desta *moeda* *que* agora corre a dez *djneiros* brancos ou a seis *cornados* [o]⁵³ *morauidil*, *para* *pan* *e* *vjño* et carne ou *pescado*, *per* qual dia for. /¹⁰ Et *que* *digan* por mjña alma en cada *terço* hũa *mjn*sa cantada *e* *quatro* *rrezadas*. Jten mando ao *cabidoo* da *egleia* d'Ourense *quareenta* *morauidis* de cada hũu ano *para* *senpre*, en *que* *digan* /¹¹ por mjña alma hũa *mjn*sa cantada *con* suas *vesperas*, *sigundo* he de *costume*, *enno* *primeiro* dia de *setembre*. Jten mando aos *capelães* da *cappela* curada de Santa Oufemea hũa *leira* /¹² de *vjña* *que* *jaz* no val da Looña, a *qual* *jaz* *daquel* *cabo* ho *rriheiro* (o *rriheiro*), *junto* *con* a *leira* da *Chaue*, *que* *topa* en çima no *carreiro* *per* *que* *van* *para* *Meende*, *per* tal *condiçon* *que* os *capelã*/¹³es da dita *capela* *que* agora son *e* *foren* d'aqui en *deante* *perlo* *tenpo* *digan* ou *façan* *dizer* por mjña alma *quatro* *mjn*sas *rrezadas* por dia de *Santa* *Oufemea* ou en *outro* dia. Jten mando /¹⁴ aas *pesõas* *e* *coongos* da *egleia* d'Ourense *çinquoenta* *morauidis*, et *que* me *façan* *honrra* en mjña *sopultura* et *que* me *manden* *tanjer* os *signos*. Jten mando aos *clerigos* do *coro* d'Ourense /¹⁵ *vijnte* *morauidis* et *que* me *digan* hũa *mjn*sa cantada *con* sua *vigilia*. Jten mando aos *frayres* do *moesteiro* de San *Françisco* d'Ourense *çinquoenta* *morauidis*, et *que* me *digan* hũa *mjn*sa cantada /¹⁶ o dia *que* me *fignar* *e* me *façan* *honrra* en mjña *sopultura*. Jten mando aos *lazerados* da casa de San *Lazaro* *vijnte* *morauidis* *para* hũa *pitança*. Jten mando aas *frairas*⁵⁴ da *Terçeira* /¹⁷ *Orden* *que* *estan* na casa da *Fonteyña* *dez* *morauidis*. Jten mando *para* o *lume* das *lanpaas* de San *Martino* *e* de *Santa* *Oufemea* *e* de *Santa* *Maria* a *Madre* *e* de *Santa* *Maria* *Magdanela* *e* de *Santa* /¹⁸ *Trijndade* *e* de *Santa* *Maria* de *Posio* *e* de San *Françisco* *dous* *djneiros* *para* *azeyte* a cada hũa. Jten mando *que* me *oferenden*, do dia *que* me *fignar* ata hũu ano, de hũu *djneiro* de *pan* *e*

52. No ms. está escrito *terçar*.

53. No ms. falta esta palabra.

54. Está corrixido sobre *frair̃s*.

de /¹⁹ outro djneiro de vjño. Jten mando aos clerigos e mőozjnos que veeren sobrela coua e mjña sopultura quando me enterraren quinze morauidis.

Jten mando a Esteuão Lourenço, meu marido, que /²⁰ aja para si para todo senpre conpras algũas de casas e vjñas et de outras cousas, se as anbos conpramos viuendo de consũu. Jten mando ao dito Esteuão Lourenço, meu marido, /²¹ ho meu moyño da Lagêa, que está en Meende. Jten lle mando mays a casa a que chaman da Adega e o baçelar de a par dela, que tēemos aforado do mőesteiro de Santa Coonba de /²² Naues. Jten lle mando mays a partiçon das vjñas que me acaesço aa Soureira de Meende, sigundo está demarcada, enna partiçon que foy feyta entre mjn e Maria do Mato, mjña yrmãa. /²³ Jten lle mando mays ao dito Esteuão [Lourenço]⁵⁵ a mjña herdade de Canedo, que jaz no lugar hu chaman As Conpras, que de mjn ten aforada Gonçaluo de Naues e sua moller Mayor /²⁴ Domjngues. Jten mando mays ao dito Esteuão Lourenço, meu marido, vjñas quantas seian caadura de çinquoenta homes dentro no julgado da Looña, de aquelas vjñas /²⁵ que el e eu tēemos aforadas do cardeal. Jten lle mando mays ao dito Esteuão Lourenço, meu marido, as cortinas de vjñas que el e eu tēemos aforadas aa Pia da Casca, tan/²⁶ben as que aforou do cabidoo como a outra que eu teño aforada do bispo. Et estas cousas sobreditas lle mando por bõo marido que senpre en el tiue et outrosi por moyto a/²⁷fan e traballo e custas que fezo en seguyr o pleito de conpremjso que ouuo ontre mjn et Maria do Mato, mjña yrmãa, et por desencarregar delo mjña conçiencia e mjña /²⁸ alma.

Jten mando ao dito Esteuão Lourenço, meu marydo, estas casas anbas en que agora moramos, atanben as en que tēemos os lagares e bestas e porcos como as en que mora/²⁹mos, et vijnte libras de cada ano que me deue Fernan Anes, correjedor, perla vjña que de mjn ten aforada enna Cuyña. Et estas sobreditas casas e vijnte libras que as tena e aja /³⁰ en toda sua vida et, aa sua morte, que fiquen liures e quites a meus fillos e herees.

Et esto que mando ao dito Esteuão Lourenço, meu marido, deyto sobre beyçon a meus fillos e filla que /³¹ lle non vaan contra esto que lle mando nen llo enbarguen. Et en caso que llo algun ou algũa queyra enbargar ou pasar contra esto que lle eu mando en este meu testamento, /³² mandolle a quinta parte de todoslos meus bēes moujles e rraizes, hu quer que os eu aja.

Jten mando a Mayor Peres, mjña prima, quatro varas de pano que custe a vijnte et /³³ çinquo morauidis cada vara, e que lle paguen o que lle deuen. Jten mando a mjña grilanda grande a mjña filla Maria Peres, moller de Gonçaluo

55. No ms. hai unha mancha que impide a lectura da palabra.

Uasques, escudeiro, juiz d'Ourense, e as mjñas contas. /³⁴ Jten mando a Aldonça,⁵⁶ mjña nepta, filla do dito Gonçaluo Uasques et da dita Maria Peres, mjña filla, a mjña grilanda pequena.

Et faço herees deste meu testamento e pustromeira /³⁵ voontade a Martin Peres Jestosa, coengo d'Ourense, e a Maria Peres, moller do dito Gonçaluo Uasques, et a frey Gonçaluo, frayre do mōesteiro de San Françisco d'Ourense, meus fillos, en todoslos outros me/³⁶us bēes que aqui non ajo mandados. Aynda faço conpridores e exsecutores deste dito meu testamento e pustromeira voontade aos ditos meus fillos e filla, que cunplan /³⁷ et façan conprir esto que eu mando.

Et este dou e outorgo por meu testamento e por mjña pustromeira voontade para senpre valedeiro, et se non valuer como testamento, quero /³⁸ et outorgo que valla como codiçilo ou como outra escriptura feyta per mão de notario e autentica, qual mellor pode seer e mays valer de dereito. Et rreuoco todos e quaes quer outros /³⁹ testamentos e mandas et codiçillos que aja feytos ata aqui, et outorgo e ajo por firme e por estauel este meu testamento e pustromeira voontade para senpre valedeyro que ago/⁴⁰ra faço e outorgo per Afonso Anes Guíça, notario d'Ourense.

Et quen quer da mjña parte ou da estrāya que contra este meu testamento e pustromeira voontade vēer ou pasar, aja a yra /⁴¹ de Deus e a mjña maldiçon e perca algũa cousa, se llo en este meu testamento ajo mandado, et que o aian meus herees, et demays que peyte de pena aos ditos meus herees /⁴² mjll morauidis da bõa moeda et aa uoz del rrey outros tantos. Et a dita pena pagada ou non, que este meu testamento e pustromeira voontade valla e fique firme para senpre.

Ffeyto o testamento /⁴³ en Ourense, vijnte e tres dias d'agosto, ano do nasçemento de Noso Señor Jhesucristo de mjll e trezentos e nouenta anos.

Et logo os ditos Martin Peres Gēestosa, que presente /⁴⁴ estaua, por si et por frey Gonçaluo, frayre do mōesteiro sobredito de San Françisco d'Ourense, que non era presente, et Gonçaluo Uasques, por nome de si et de sua moller Maria Peres, que presente era, estes sobre/⁴⁵ditos Martin Jestosa e frey Gonçaluo e Maria Peres, fillos e herees legitemos da dita Mayor Peres e de Gonçaluo Peres da rrua dos Çapateiros; enton diseron os ditos Martin Peres e Gonçaluo Vasques que non /⁴⁶ consentian nas mandas que a dita Mayor Peres mandaua ao dito testamento, porque dezian que era grande seu perjuizo et que protestauan de as ditas mandas seer anula/⁴⁷das et dadas por njnhūas a todo tempo. Et a dita Mayor Peres diso que pois os ditos Martin Peres e Maria Peres, que presentes eran, nen o dito Gonçaluo Uasques non querian consentir nas mandas que

56. No ms. está escrito *āaldonça*.

/⁴⁸ ela avia mandadas ao dito Esteuõ Lourenço no dito seu testamento, *que rreuocaua as ditas mandas ao dito Esteuõ Lourenço, seu marido, mandadas et que lle mandaua /⁴⁹ ao dito Esteuõ Lourenço a quinta parte de todos seus bẽes moujles e rrayzes, sigundo que llos de dereito podia e deuia mandar.*

Testemũyas *que para esto espeçialmente cha/⁵⁰madas e rrogadas presentes foron: Johan Ares, escudeiro, morador en Pena Vegia; Gonçaluo Rrodrigues da rrua dos Çapateiros, Gomes Ares da Pixotaria; frey Johan de Vila Rroujn /⁵¹ et frey Afonso Brauo, frayres do dito moesteiro de San Françisco; e Afonso Fernandes, capelan da egleia de Santa Maria a Madre, e Johan Vidal, morador na Cruz do Çente[o]⁵⁷, mora/⁵²dores en Ourense, e outros.*

Et eu, Afonso Anes Guiça, notario ppublico d'Ourense porlo bispo e porla igleia desse lugar, *que a esto que sobredito he con as ditas testemũyas presente foy per outor/⁵³idade de Esteuõ Peres, rraçoeiro da jgleia d'Ourense, chançeller da dita igleia e çidade dese lugar, et, a rrogo e pedimento da dita Moor Peres, en mja presenza fige escriuyr /⁵⁴ et aquí, en esta carta de testamento que dey ao dito Esteuõ Lourenço, meu nome e meu signal fige en testemũyo de verdade, que he tal |Sinal|.*

Referencias bibliográficas

- DE LA CUEVA, fray Benito (1991): *Historia de los Monasterios y Prioratos anejos a Celanova*. Edición, notas e índices por María Teresa González Balasch; introducción por José Ignacio Fernández de Viana y Vieites. Universidad de Granada.
- DOCUMENTOS DEL ARCHIVO DE LA CATEDRAL DE ORENSE, vol. I ([1914-1922]), Ourense, Comisión de Monumentos de Orense. (=DCO I)
- DONO López, Pedro (2010): *Colección de documentos en pergamino do mosteiro de Santa Comba de Naves. Introducción, edición e índices*, Universidade de Santiago de Compostela. Disponible en <http://hdl.handle.net/10347/2868>.
- DURO Peña, Emilio (1964): "Las antiguas dignidades de la catedral de Orense", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 1, 1964, pp. 289-332.
- DURO Peña, Emilio (1973): *Catálogo de los documentos privados en pergamino del Archivo de la Catedral de Orense (888-1554)*, Ourense, Instituto de Estudios Orensanos "Padre Feijoo".
- F[ERNÁNDEZ] Alonso, Benito (1927): "Efemérides para la historia de la provincia y obispado de Orense", *Boletín de la Comisión de Monumentos de Orense*, n. VIII, pp. 42-47.

57. No ms. está escrito çete.

- FLÓREZ, Henrique (1763): *España sagrada*. Tomo XVII: Ourense. Madrid [ed. facsimil de 1989 de Alvarellos, Lugo].
- LEIRÓS, Eladio (1941): “El Libro de Aniversarios de la Catedral de Ourense”, *Boletín de la Comisión de Monumentos de Ourense*, n. XIII, pp. 11-35.
- LÓPEZ, Atanasio (1933-1935): “Notas para el episcopologio de Ourense”, *Boletín de la Comisión de Monumentos de Ourense*, n.10, pp. 39-46, 65-68, 83-92, 136-142, 155-160, 179-184, 215-217.
- LÓPEZ Carreira, Anselmo (1988-1989): “O traballo da viña nun documento ourensán do século XIV”, *Boletín auriense*, n. XVIII-XIX, pp. 155-167.
- LÓPEZ Carreira, Anselmo (1991): *Ourense no século XV. Economía e sociedade urbana na Baixa Idade Media*, Vigo, Xerais.
- LÓPEZ Carreira, Anselmo (1998): *A cidade de Ourense no século XV. Sociedade urbana na Galicia baixomedieval*, Deputación Provincial de Ourense.
- LÓPEZ Carreira, Anselmo: *Documentos do arquivo da catedral de Ourense (1289-1399)*, Santiago de Compostela, Consello da Cultura Galega. Edición dixital dispoñible en <http://gmh.consellodacultura.gal/catalogo/ficha/f/105/>
- PÉREZ Rodríguez, Francisco Javier (2002): “La diócesis de Ourense: de la reforma gregoriana al Concilio de Trento (siglos XII-XVI)”, en José García Oro (coord.): *Historia de las diócesis españolas. 15: Iglesias de Lugo, Mondoñedo-Ferrol y Ourense*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, pp. 395-469.
- PORTELA, Ermelindo; M^a. Carmen PALLARES (1993a): “Os mosteiros, protagonistas da colonización e do proceso de señorialización”, *De Galicia en la Edad Media. Sociedad, Espacio y Poder*, Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, pp. 139-161.
- PORTELA, Ermelindo; M^a. Carmen Pallares (1993b): “Los cotos como marco de los derechos feudales”, *De Galicia en la Edad Media. Sociedad, Espacio y Poder*, Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, pp. 163-190.
- RECUERO Astray, Manuel; Marta GONZÁLEZ Vázquez; Paz ROMERO Portilla (1998): *Documentos Medievales del Reino de Galicia: Alfonso VII (1116-1157)*, Xunta de Galicia.
- RÍOS Rodríguez, María Luz (1993a): “Propiedad de la tierra y relaciones señoriales: el Praestimonium en Galicia (1150-1350)”, en Esteban Sarasa Sánchez e Eliseo Serrano Martín (eds.): *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica*, vol. III, Zaragoza, Institución “Fernando el Católico”, pp. 197-207.
- RÍOS Rodríguez, María Luz (1993b): *As orixes do foro na Galicia Medieval*, Universidade de Santiago de Compostela.
- SÁNCHEZ Belda, Luis (1953): *Documentos reales de la Edad Media referentes a Galicia. Catálogo de los conservados en la sección de clero del Archivo Histórico Nacional*, Madrid, Dirección General de Archivos y Bibliotecas-Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional.

O presente volume constitúe unha máis dunha serie de iniciativas coas que quixemos conmemorar 20 anos (algo máis do que iso, na realidade) do Centro de Estudos Galegos na Universidade do Minho, que comezou a funcionar no outono do ano 1997 ao abrigo dun protocolo coa Consellería de Educación da Xunta de Galicia. A publicación inclúe contribucións de persoas e institucións que foron e continúan a ser importantes na historia do CEG, representando a todos aqueles que colaboraron ou contribuíron dunha ou doutra maneira nas actividades e propostas do Centro. Recolle, igualmente, unha serie de estudos da responsabilidade de colegas que se quixeron sumar a esta celebración, ben como dos antigos lectores deste Centro ou dos lectores e lectoras dos diferentes Centros de Estudos repartidos polo mundo.

XUNTA
DE GALICIA

Universidade do Minho
Centro de Estudos Galegos

CEHUM

Centro de Estudos Humanísticos
da Universidade do Minho